

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ ECONOMY AND OPERATION OF NATIONAL ECONOMY

DOI: 10.31319/2709-2879.2022iss1(4).264498pp7-13

УДК 334.75

Гончаренко О.В., доктор економічних наук, професор, професор кафедри економіки, академік АЕНУ

Дніпровський державний аграрно-економічний університет, м. Дніпро

ORCID ID: 0000-0001-6410-4966

e-mail: Oksana_goncharenko@ukr.net

Остапенко І.Г., кандидат філософських наук, помічник начальника академії з фінансово- економічної роботи, начальник фінансово-економічної служби, підполковник

Військова академія, м. Одеса

ORCID ID: 0000-0002-1997-6375

e-mail: ostapenko03@ukr.net

Honcharenko Oksana, Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of Economics Department Dnipro State Agrarian and Economic University, Dnipro

ORCID ID: 0000-0001-6410-4966

e-mail: Oksana_goncharenko@ukr.net

Ostapenko Irina, candidate philosophical sciences, assistant commandant of the academy for financial and economic work-head of the financial and economic department, Lieutenant Colonel Military Academy, Odesa

ORCID ID: 0000-0002-1997-6375

e-mail: ostapenko03@ukr.net

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

INSTITUTIONAL ENSURING THE FORMATION OF INNOVATIVE BUSINESS IN UKRAINE

Обґрунтовано ключові тренди формування інноваційного бізнесу й інституціонального забезпечення поширення організаційних інновацій.

Визначені еволюційні та інституціональні обмеження розвитку організаційних інновацій й інноваційного бізнесу та аргументовано важливість врахування специфічних еволюційних чинників розвитку національного господарства, які впливають на їх формування. Констатовано спадну динаміку інтегральних інноваційних індексів, що визначаються за критеріями і характеристиками впливу діючих формальних норм і станом розвитку інноваційних процесів в економіці; акцентовано на нестабільності інституціонального забезпечення інноваційних процесів, що не сприяє дії вбудованих елементів обмежень, стримування і протидії і не забезпечує стабілізацію ефективних регулюючих імпульсів.

Встановлено, що обмежена фінансова й інституційна спроможність держави, як ключового інституту, не сприяє мобілізації ресурсів та наукового потенціалу для підтримки фундаментальних й прикладних досліджень, реалізації інноваційного процесу. Акцентовано на важливості запровадження заходів, які сприятимуть формуванню інституціонального середовища розвитку організаційних інновацій.

Ключові слова: інновація, модернізація, інноваційний розвиток, інноваційний бізнес, інституціональне забезпечення, інститут.

The key trends in the formation of innovative business and institutional support for the spread of organizational innovations are substantiated.

It has been established that in the national economy, the elements of institutional support for innovative business are regulated by various legal norms and are not characterized by systematicity, additions, changes and amendments are constantly made to the basic legal norms throughout the period of validity.

The evolutionary and institutional limitations of the development of organizational innovations and innovative business in the national economy are defined. It was established that the promising trajectory for innovative business is determined by such determinants as the formation of the global macrosystem; changes in the development of business strategies; political and social situation in the economy; ontological features of the fiscal system; the format of changes and features of the interaction between authorities and business entities; the development of network interactions of market participants; innovative state and development of business-oriented models and strategies.

The importance of taking into account the specific evolutionary factors of the development of the national economy, which influence the formation of organizational innovations, is argued. The downward dynamics of the integrated innovation indices, which are proposed according to the criteria and characteristics of the influence of the current formal norms and the state of development of innovation processes in the economy, have been established.

Argued key directions of institutional support of innovative business: cooperation of educational institutions and industry in the field of development and research; expansion of the share of exports in the field of information and communication technologies; increase in the efficiency of activity and the number of innovative enterprises; growth of output with a greater share of added value.

Emphasis is placed on the instability of the institutional support of innovation processes, which does not contribute to the action of the built-in elements of restrictions, restraints and counterbalances and does not ensure the stabilization of effective regulatory impulses.

It was established that the limited financial and institutional capacity of the state, as a key institution, does not contribute to the mobilization of resources and scientific potential to support fundamental and applied research, the implementation of the innovation process. Emphasis is placed on the importance of implementing measures that will contribute to the formation of an institutional environment for the development of organizational innovations.

Theoretical and methodological provisions deepen the practical foundations of institutional support for innovative development of the national economy and innovative business.

Key words: *innovation, modernization, innovation development, innovative business, institutional support, institute.*

JEL Classification: *E61; O31*

Постановка проблеми. Розвиток сучасних форм інноваційного бізнесу можна пов'язати з поширенням організаційних інновацій, які в глобальному світі визначились як ефективний засіб зростання інноваційної активності суб'єктів господарювання, ключовий елемент інтеграційних формувань. Організаційні інновації поступово змінюють існуючі бізнес-моделі та детермінують системну інтеграцію цільових орієнтирів фірми і бізнес-процесів з ключовими трендами змін зовнішнього середовища, процесами цифровізації економічних систем, галузевими й структурними зрушеннями. Подібні модернізаційні перетворення відбуваються під впливом запитів і потреб потенційних споживачів, комерціалізації сучасних технологій, змін конкурентних ринків.

В національному господарстві елементи інституціонального забезпечення інноваційного бізнесу регламентуються різними правовими нормами і не вирізняється системністю, до базових законодавчих норм постійно вносяться доповнення, зміни та поправки протягом всього періоду чинності. Нестабільність інституціонального забезпечення і наявний механізм прийняття формальних норм не сприяють дії вбудованих елементів обмежень, стримування та протидії, а значить не забезпечують стабілізацію ефективних регулюючих імпульсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Імперативність інноваційного розвитку національної економіки й поширення в ній організаційних інновацій обумовлює потребу у врахуванні не тільки онтологічних передумов й теоретичних аспектів інноваційної динаміки, а й інституціональних чинників регулювання інноваційного процесу. Обґрунтування інструментів інституціонального регулювання інноваційної динаміки на різних етапах еволюції суспільного господарства здійснювалось в наукових працях дослідників різних наукових напрямів із застосуванням відповідного методологічного інструментарію. Найбільш системним підходом в обґрунтуванні впливу інституціональних норм на інноваційну динаміку та інноваційну активність економічних суб'єктів вирізняється інституціонально-еволюційний підхід. В роботах В. Демент'єва, О. Мельника, Д. Нортона, Дж. Ходжсона, Й. Шумпетера [2-3; 9] досліджувалися елементи інституціональних регулюючих механізмів та вплив формальних норм на інноваційні процеси й перспективи формування ефективних інноваційних інститутів. Сучасний науковий доробок дослідників інноваційної динаміки вирізняється різноманіттям методологічних підходів й деталізацією елементів інституціонального впливу на інноваційні процеси [1; 5- 6]. Разом з тим, при значному теоретичному доробку й різноманітті інструментів досліджень, залишаються доволі дискусійними питання інституціонального забезпечення формування й розвитку сучасних форм інноваційного бізнесу.

Формулювання цілей статті. Метою даної статті є систематизація складових інституціонального забезпечення розвитку інноваційного бізнесу в національній економіці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні мережеві умови ведення бізнесу стали додатковим фактором поширення новітніх бізнес-моделей, які на єдиних платформах інтегрують значну кількість товарних груп продуктів і дозволяють збільшувати прибуток усіх суб'єктів; поєднувати покупців і товаровиробників; прискорювати товарообмін; формувати нові ринки й розширювати бізнес. В світовій економіці внаслідок глобальних трансформацій значно зросли обсяги економічних угод, які реалізуються на засадах нових бізнес-технологій та інноваційних форм бізнесу, зокрема, аутсорсингу, аутстафінгу, фрілансу, консалтингу.

Маємо враховувати, що розвиток та ефективність організаційних інновацій, детермінується еволюційними та інституціональними обмеженнями певної господарської системи. Еволюційний тренд розвитку та перспективна траєкторія для інноваційного бізнесу визначаються такими детермінантами як формування глобальної макросистеми; змінами у розвитку бізнес-стратегій; політичною й соціальною ситуацією в економіці; онтологічними особливостями фіскальної системи; форматом змін й особливостями взаємодії влади і суб'єктів господарювання; розвитком мережевих взаємодій учасників ринку; інноваційним станом та розвитком бізнес-орієнтованих моделей і стратегій.

В той же час, важливо враховувати й специфічні еволюційні чинники розвитку національного господарства, які обумовлені дією базисних інститутів економіки та здатні обмежувати розвиток організаційних інновацій. Подібними еволюційними обмеженнями розвитку можна вважати: низьку або переважно низьку конкурентоспроможність ключового сегменту виробників; обмеженість джерел та обсягів фінансування; суттєві проблеми ринку робочої сили та відтік висококваліфікованих фахівців за межі кордону; існуючі мовні, культурні й ментальні чинники; нестабільність національної валюти; інерційність і корупційність управлінських кадрів та бюрократизацію; низький рівень довіри у сформованому бізнес-середовищі та недовіру бізнесу до держави і її інституцій.

Синергія в поєднанні інституціональних та еволюційних обмежень розвитку детермінує формування економічних явищ або процесів. Непрямим, але важливим свідченням наявного впливу інституціонального і онтологічного фактору на розвиток інноваційного бізнесу в національній економіці є динаміка інтегральних індексів, що визначаються за показниками і характеристиками впливу формальних норм і розвитку інноваційних процесів в національній економіці. Інноваційні індекси визначає світовий банк, європейське табло та провідні агентства з рейтингування глобальної динаміки і розвитку країн. Узагальнення даних компаративного аналізу вказує на низьку ефективність регулюючого впливу держави на розвиток інноваційного бізнесу і відсутність значущих проривів у формуванні інноваційної активності товаровиробників. В той же час, результати аналізу вказують на такі інноваційні

переваги національної економіки як людський капітал і його освіченість, фундаментальна наука, результативність досліджень.

Основні складові в глобальному інноваційному індексі України доводять, що підвищенню інноваційної активності в економіці перешкоджають обмежене фінансування й обсяги витрат на фундаментальну науку і розробки, низька привабливість наукової сфери для молоді, скорочення кількості дослідників та наукових структур, нерозвиненість або відсутність інноваційної інфраструктури, низька дієвість інструментів інституціонального забезпечення і фінансової підтримки виробників-інноваторів, незахищеність існуючої інтелектуальної власності, низька патентна активність, переважно низькотехнологічний експорт країни.

Розрахунки вказують, що за результатами 2020 р. за показником глобального інноваційного індексу економіка України піднялась на 2 позиції і зайняла 45 місце. Серед привабливих інноваційних складових були названі людський капітал (39 місце), «знаннева» і технологічна результативність (25 місце) (рис. 1). Найгірші оцінки отримали такі фактори, як розвиток ринків (99 місце), інфраструктурне забезпечення (94 місце), складнощі ведення бізнесу (54 місце), інституції (53 місце).

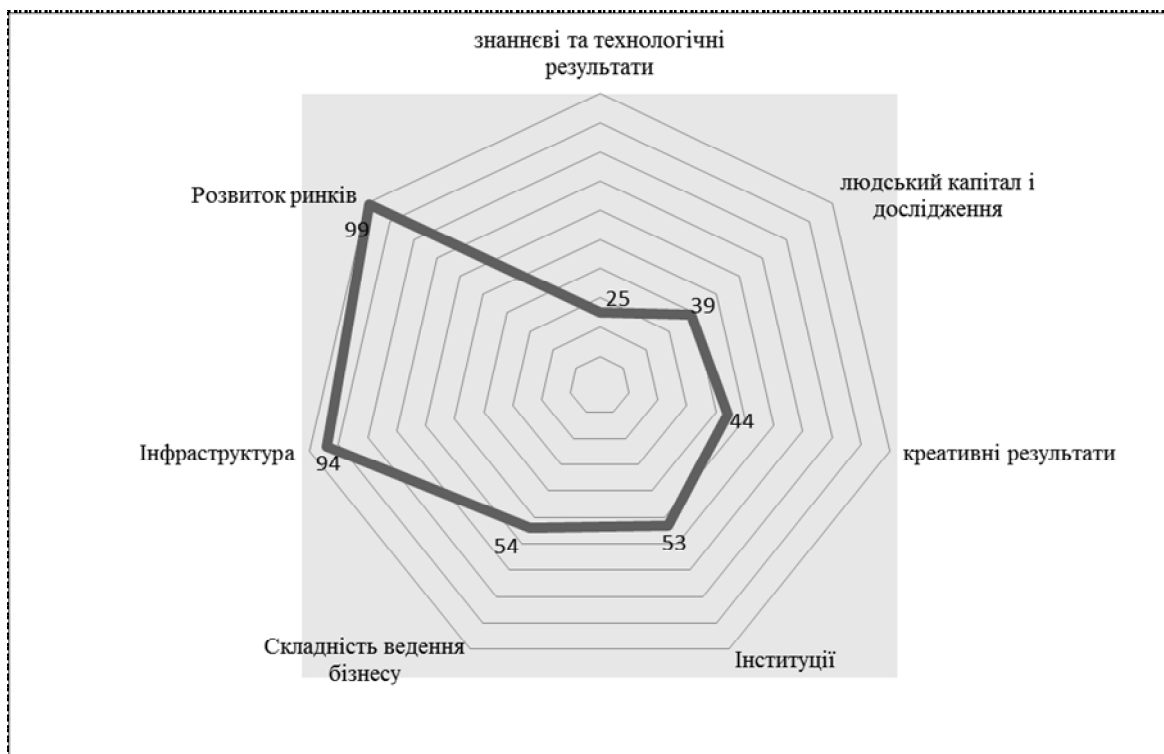

Рис. 1. Параметри глобального індексу інновацій для України, 2020 р.

Джерело: побудовано за [4; 5, с.6]

Перспективними напрямками для інституціонального забезпечення інноваційного бізнесу визначені: співпраця закладів освіти і промисловості у сфері розробок і досліджень; розширення частки експорту ІКТ; зростання ефективності діяльності і кількості інноваційних підприємств, зростання випуску продукції із більшою часткою доданої вартості. За інтегральним значенням індексу конкурентоспроможності талантів економіка України погіршила позиції і отримала 66 місце. Негативними факторами, які вплинули на погіршення показника, стали складнощі із залученням і засвоєнням «глобальних знань», нездатність протидіяти відтоку кваліфікованих працівників й формувати умови для їх професійного зростання, скорочення чисельності наукових кадрів (рис. 2).

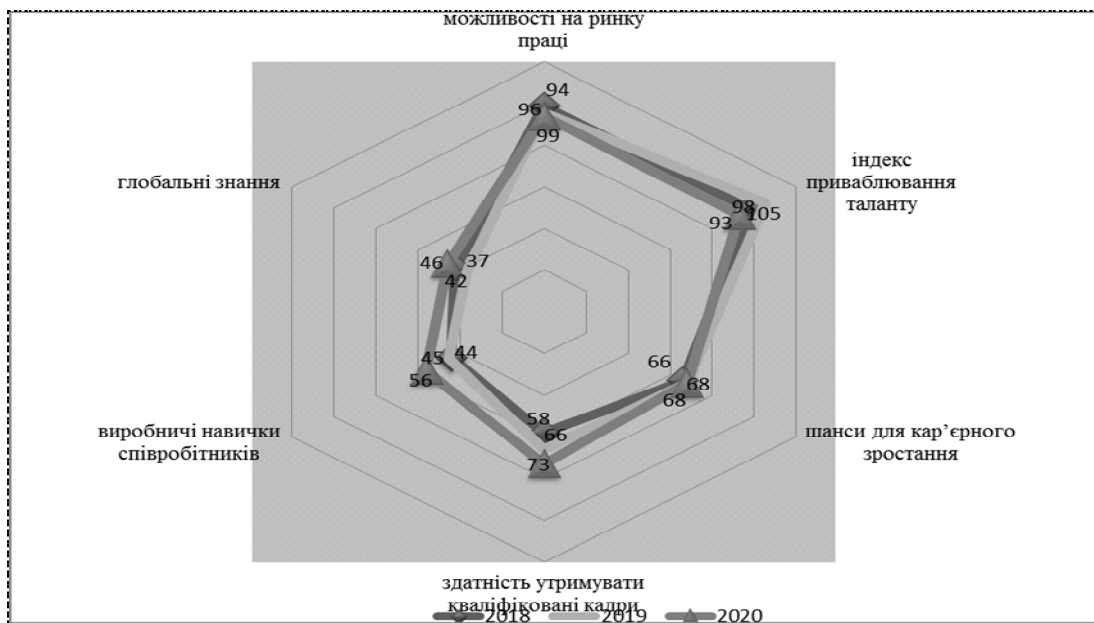

Рис. 2. Параметри індексу ГІКТ (конкурентоспроможності талантів), 2018-2020 рр.
Джерело: побудовано за [4; 5, с.8]

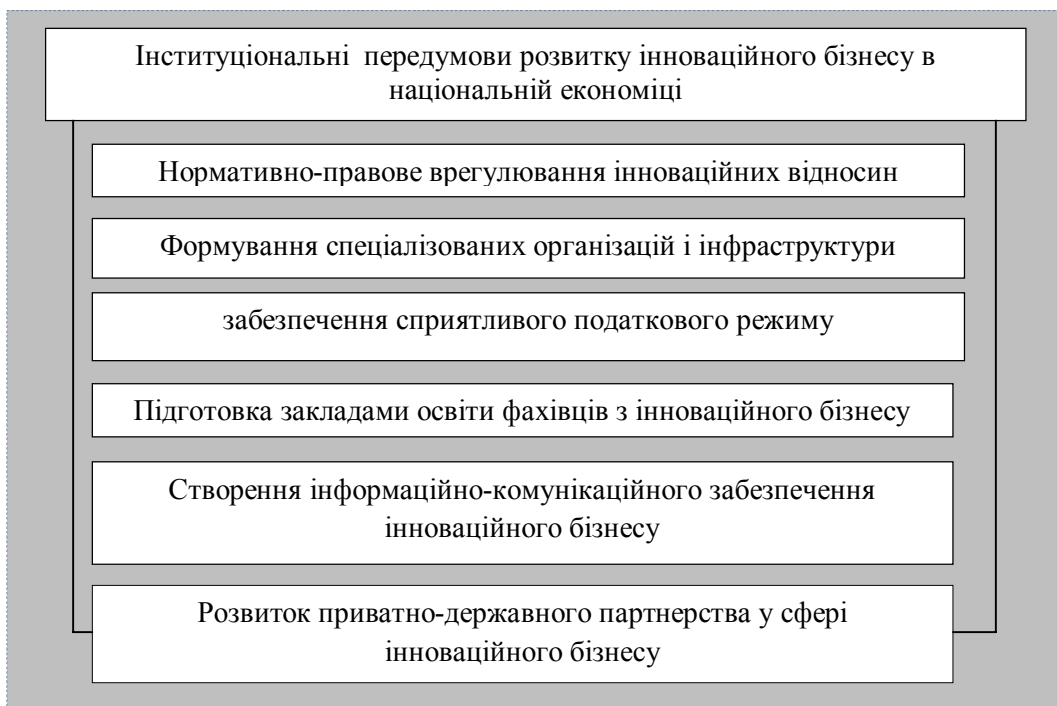

Рис. 3. Складові інституціонального середовища інноваційного бізнесу
Джерело: розробка авторів

Для формування інституціонального забезпечення розвитку інноваційного бізнесу в національній економіці важливими вбачаємо заходи, які спрямовані на забезпечення сприятливих для організаційних інновацій інституціональних умов (рис. 3), зокрема: 1) прийняття законів і нормативних актів, які регулюють інноваційний бізнес; правове впорядкування і формалізація контрактних умов, інноваційних проєктів, процедур вирішення

господарських суперечок; 2) започаткування діяльності структур, які об'єднують представників інноваційного бізнесу (аутсорсингу, аутстафінгу, фрілансу, консалтингу) і сприятимуть їх входженню до світових професійних об'єднань, міжнародних інституцій, асоціацій, що забезпечить опанування вітчизняним бізнесом міжнародних стандартів; 3) забезпечення сприятливого податкового режиму й адміністрування інноваційного бізнесу; 4) сприяння підготовці кваліфікованих кадрів з ведення інноваційного бізнесу; 5) формування комунікативно-інформаційного інфраструктурного забезпечення активізації інноваційного бізнесу, що сприятиме поширенню інформації, пошуку нових партнерів, клієнтів і замовників послуг; 6) розширення державно-приватного партнерства у сфері реалізації інноваційного бізнесу.

Суттєвими перешкодами для втілення в короткостроковому періоді запропонованих заходів є неефективність базисних інститутів економіки, відсутність повноцінних ринкових умов для господарювання й низький рівень конкуренції серед структур інноваційного бізнесу, державний монополізм в деяких сферах надання послуг, значні вхідні бар'єри на окремих ринках і сферах надання послуг (нерухомості, страхові, зовнішньо-економічні).

Представники вітчизняного креативного бізнесу, які виходять на ринки ЄС також відчувають на собі певний вплив стримуючих факторів, зокрема: обмежений доступ до працевлаштування в іноземних корпораціях і компаніях, адже менеджмент компаній представляють громадяни і резиденти ЄС; обмежені можливості у переміщенні робочої сили та визнання диплому і кваліфікації; обмеження в отриманні певних пільг і субсидій; значна вартість офіційної процедури реєстрації фірми, великий обсяг документів з оформлення візи [7].

Висновки з даного дослідження. Глобальні тренди світового розвитку вказують на їх обумовленість інформаційним вектором й цифровими трансформаціями, що змінює структуру та процедури реалізації інноваційного бізнесу, диверсифікує його види. При цьому, цифрові модернізації і процеси діджиталізації, з одного боку, детермінують якісні зміни в інноваційному бізнесі, як бізнес-технології, а з іншого боку, – сама креативна діяльність на засадах втілення організаційних інновацій прискорює темпи і розширює масштаби цифрового тренду.

Оцінка глобальних індексів та аналіз реалій протікання інноваційних процесів в національній економіці доводять, що розвитку креативного бізнесу перешкоджають неефективні державні інституції й регуляторна політика, несприятливе ринкове середовище, сформоване базисними інститутами, нерозвинутість або відсутність інноваційної інфраструктури, неефективність інструментів інституціонального регулювання та фінансова підтримка виробників-інноваторів, незахищеність прав інтелектуальної власності, низька патентна активність. В той же час, еволюційними обмеженнями інноваційного розвитку є дефіцит ресурсів для фінансування фундаментальних і прикладних досліджень, непривабливість наукової кар'єри, скорочення чисельності дослідників та наукових установ, переважно низькотехнологічний експорт.

Обмежена фінансова й інституційна спроможність ключового інституту – держави, не сприяє мобілізації наявних ресурсів і наукового потенціалу на підтримку фундаментальних і прикладних досліджень, реалізацію інноваційного процесу. Відтак, на мікроекономічному рівні формується низька частка інноваційно активних виробників, а на макроекономічному – надзвичайно низька наукоємність ВВП.

Список використаної літератури

1. Гончаренко О.В., Самілик Т.М., Теслюк Ю.В. Інституціональні детермінанти розвитку інновацій в агропромисловому виробництві. *Ефективна економіка*. 2019. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7698> (дата звернення: 20.04.2022).
2. Институциональные проблемы эффективного государства / год ред. В.В. Дементьева, Р.М. Нуреева. Донецк: ДонНТУ, 2011. 372 с.
3. Мельник О.Г. Формування методологічних підходів у дослідженнях інновацій та інноваційного розвитку. *Актуальні проблеми економіки*. 2011. № 6 (120). С.18-25.

4. Світова і регіональна статистика, національні дані, карти і рейтинги. Світовий Атлас Даних. URL: <https://knoema> (дата звернення: 20.04.2022).
5. Писаренко Т.В., Куранда Т.К., Кваша Т.К. Стан науково-інноваційної діяльності в Україні у 2020 році: науково-аналітична записка. К.: УкрІНТЕІ, 2021. 39 с.
6. Федулова Л. Інноваційний розвиток: еволюція поглядів та проблеми сучасного усвідомлення. *Економічна теорія*. 2013. № 2. С.28-45.
7. Таран С., Яворський П. *Аналіз торгівлі послугами між Україною та ЄС: кроки для збільшення експорту послуг і поглиблення секторальної інтеграції з ЄС*. Центр аналітики міжнародної торгівлі Trade+, Київська школа економіки. 2021. 144 с.
8. Шумпетер Й. Теория экономического развития. Капитализм, социализм и демократия. М.: ЭКСМО, 2007. 864 с.
9. Denzau, A., North, D. Shared Mental Models: Ideologies and Institutions? *Kyklos*. 1994. Vol. 47. № 1. P. 3-31.

References

- [1] Honcharenko, O., Samilyk, T., Teslyuk, Yu. (2019) Instytutsionalni determinanty rozvytku innovatsii v ahropromyslovomu vyrobnytstvi [Institutional determinants of innovation development in agricultural production]. *Efektivna ekonomika*, vol. 12. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7698> (accessed 25 April 2022).
- [2] Dementiev V.V., Nureev, R.M. (2011) Inctitychionalnii problemy effektivnoho gosudarstva [Institutional problems of effective state]. DonNTU, Donetsk. (in Russian)
- [3] Melnik O. (2011) Formuvannia metodolohichnykh pidkhodiv u doslidzhenniakh innovatsii ta innovatsiinoho rozvytku [Formation of methodological approaches in innovation research and innovation]. *Aktualni problemi ekonomyky*, vol. 6, pp. 18-25.
- [4] 4.World and regional statistics, national data, maps, rankings. Knoema (en-US). Available at: <https://knoema> (accessed 20 April 2022).
- [5] Pysarenko T., Kuranda K., Kvasha T. etc (2021) *Stan naukovo-innovatsiinoi diialnosti v Ukraini u 2020 rotsi* [State scientifically innovative to activity in Ukraine in 2020 year: scientifically analytical message T]. K. UkrINTEI. (in Ukrainian)
- [6] Fedulova, L. (2013) Innovatsiinyi rozvytok: evoliutsiia pohliadiv ta problemy suchasnoho usvidomlennia [Innovative development: the evolution of attitudes and awareness of the problems of modern]. *Ekonomichna teoria*, vol. 2, pp.28-45.
- [7] Taran S., Yavors'kyi P. (2021) *Analiz torhivli posluhamy mizh Ukrainoiu ta YeS: kroky dlia zbilshennia eksportu posluh i pohlyblennia sektoralnoi intehratsii z YeS* [Analiz torhivli posluhamy mizh Ukrayinoyu ta YES: kroky dlya zbil'shennya eksportu posluh i pohlyblennya sektoral'noyi intehratsiyi z YES]. Tsentr analityky mizhnarodnoyi torhivli Trade+, Kyiv's'ka shkola ekonomiky. (in Ukrainian)
- [8] Schumpeter J. (2007) *Teoriya Ekonomicheskogo Razvitiya. Kapitalizm, Sotsializm i Demokratiya* [The Theory of Economic Development, Capitalism, Socialism, and Democracy]. Moscow: Eksmo. (in Russian)
- [9] Denzau, A. and North, D. (1994) Shared Mental Models: Ideologies and Institutions? *Kyklos*, vol. 47, no 1, pp. 3-31.